

„LOWAŃCZYCY” WŚRÓD PROFESORÓW KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

Katolicki Uniwersytet w Lowanium przyciągał systematycznie cudzoziemców z całego świata, a wśród nich również Polaków. Przebieg studiów tych ostatnich, jak również wpływ, jaki wywarły na ich formację intelektualną został dotychczas zaledwie zasygnalizowany¹. Opracowanie tego ważnego zagadnienia rzuciłoby światło na rolę Uniwersytetu w Lowanium w życiu naukowym polskich środowisk.

Koniec wieku XIX i początek XX zasługują szczególnie na uwagę, ponieważ w tym czasie Uniwersytet Lowański stał się centrum badawczym o sławie międzynarodowej.

Dla Polski był to okres rozbiorów, kiedy uniwersytety krajowe, wynaradawiane przez zaborców podczas dziesiątek lat, nie mogły mieć kontaktu w sposób nieskrępowany z nowymi intelektualnymi prądami, kierunkami badań i nowoczesnymi metodami naukowymi. W interesującym nas okresie dojrzała również kadra inteligencji mająca podjąć trudne zadanie odbudowy wskrzeszonej w r. 1918 Polski po przeszło wiekowej niewoli.

Katolicki Uniwersytet Lubelski założony równocześnie z odzyskaniem niepodległości miał w gronie profesorów, których liczba w okresie międzywojennym przekraczała 130, pięciu absolwentów Uniwersytetu w Lowanium. Wśród wielu uniwersytetów obcych, kształtujących formację intelektualną przyszłych profesorów lubelskich, wymienić można uczelnie, jak Sorbona w Paryżu, uniwersytety w Berlinie, czy Fryburgu Szwajcarskim, gdzie studiowało ich znacznie więcej. Jednak rola pracowników nauki, którzy byli absolwentami uniwersytetu belgijskiego była wyjątkowa dla Uczelni w Lublinie. Nazwiska ich są następujące²: ks. Idzi Radziszewski, założyciel i pierwszy rektor KUL, ks. Antoni Szymański, rektor KUL oraz profesorowie: ks. Stanisław Domińczak, ks. Julian Ogarek, dominikanin i ks. Aleksander Wóycicki. Warto więc postawić pytanie, jaki był przebieg ich studiów w Lowanium i jaki wywarł on wpływ na późniejszą działalność.

Przyszli profesorowie lubelscy studiowali w Lowanium w latach 1898—1910, a więc za rektoratu Adolfa Hebbelynck (1898—1909). Dla tego okresu pryzoryczna statystyka Polaków, wykluczający wspomnianych przyszłych profesorów KUL, przedstawia się następująco³:

¹ Np.: S. Kot: *Stosunki Polaków z Uniwersytetem Lowańskim*, Lwów 1927; G. Karolewicz: *Lowanium w życiu i działalności ks. Idziego Radziszewskiego*, Ateum Kapłańskie, t. 72(1980), z. 1, s. 71—84.

² Zob. biogramy na końcu tego artykułu.

³ Materiały dotyczące studiów Polaków w Lowanium znaleźć można w następujących źródłach: I. Kartoteka ogólna studentów od r. 1834 w Archiwum Administracji UCL — Louvain-la Neuve. II. Kartoteka studentów Wyższego Instytutu

Wydział teologiczny	19 osób
Wydział prawny	3 osoby
Wydział medyczny	—

Filozoficznego. III. Kartoteka studentów zamieszkałych Seminarium Leona XIII od r. 1892. IV. Publikacje, jak: a) *Matricule de l'Université de Louvain*, t. I—X, Bruxelles 1903—1967; b) *Annales de l'Université Catholique de Louvain z lat 1837—1963*; c) J. Wils: *Les étudiants des régions comprises dans la nation germanique à l'Université de Louvain*, t. I—II; d) L. de Raeymaeker: *Le Séminaire Léon XIII de 1892—1942*, Louvain 1942.

W wymienionych źródłach figurują nazwiska studentów wraz z miejscem ich pochodzenia terytorialnego. Wzmianki dotyczące miejsc geograficznych są oznaczone w różny sposób:

niekiedy nazwa pochodzenia występuje sama:

np.: Świętecki Tadeusz z Warszawy,

Czarkowski Teofil z Warszawy;

niekiedy nazwie miasta lub wsi towarzyszy w nawiasie nazwa kraju:

„Polska”, np.: Siemiński Stefan z Krzepina (Polska),

Poboży Antoni z Łaskarzewa (Polska);

niekiedy występuje nazwa kraju zaborczego,

np.: Ziemiński Zygmunt z Warszawy (Rosja),

Fariacherski Konstanty z Poznania (Prusy);

niekiedy występują oba kraje równocześnie:

np.: Mikulewicz Stefan z Częstochowy (Polska, Rosja),

Dzienicki Stanisław z Niemysłowa (Polska, Rosja);

niekiedy występuje określenie „Galicja” dla oznaczenia polskiego regionu pod okupacją austriacką,

np.: Serafin Aleksander z Sawy (Galicja);

niekiedy wreszcie oznacza się region lub najbliższe duże miasto w Polsce,

np.: Michalski Konstantyn z Małej Dąbrówki (Górny Śląsk),

Szembek Aleksander z Siemianic (Poznań).

W niektórych źródłach, szczególnie pochodzących z Seminarium Leona XIII, dodaje się również diecezję,

np.: Kalinowski Wacław z Warszawy, diecezja żytomierska,

Reczajski Antoni z Chruścic (Polska), diecezja kielecka.

W „Les Annales” podaje się każdego roku statystykę globalną cudzoziemców, a wśród nich również Polaków, bez wymieniania nazwisk. Przedstawia się ona następująco:

Rok akademicki	Liczba				Rok	Strony
	Belgów	krajów poza Belgią	studentów cudzoziemców	Polaków		
1898/1899	1737	24	168	1	1900	505—506
1899/1900	1774	25	171	3	1901	513—514
1900/1901	1782	26	179	—	1902	370—371
1901/1902	1811	28	200	—	1903	167—168
1902/1903	1850	30	220	3	1904	171—172
1903/1904	1900	28	248	3	1905	220—221
1904/1905	1899	29	264	—	1906	243—244
1905/1906	1915	31	258	7	1907	199—200
1906/1907	1884	30	260	11	1908	200—201
1907/1908	2008	32	252	—	1909	206—207
1908/1909	2117	32	251	—	1910	227—228
1909/1910	2232	32	310	—	1911	202—203

Odnośnie statystyki Polaków nie można mieć zaufania do tych danych, ponieważ podczas rozbiorów byli oni nieraz wliczani do krajów zaborczych.

Wydział filozoficzny i humanistyczny	2	osoby
Wyższy Instytut Filozoficzny	19	
Wydział nauk przyrodniczych, filozoficznych i matematycznych	3	
Szkoła Specjalna Sztuk i Rękodzielnictwa, inżynieria cywilna i ko- palnictwo	5	
Instytut Agronomiczny	4	
Wyższa Szkoła Browarniana	—	
Szkoła Nauk Handlowych i Dyplomatycznych	1	
R a z e m	56	osób

Trzech księży spośród przysłych lubelskich profesorów studiowało w Wyższym Instytucie Filozoficznym (Szkoła św. Tomasza z Akwinu): ks. Idzi Radziszewski w latach 1898—1900, ks. Stanisław Domińczak w latach 1905—1907, ks. Antoni Szymański w latach 1905—1907⁴. Jest rzeczą interesującą, że wszyscy trzej studiowali pod pseudonimami: Idzi Radziszewski pod pseudonimem Stefan Vaihinger z Krakowa, Stanisław Domińczak pod pseudonimem Dominik Starowolski z Kieft (?), Antoni Szymański pod pseudonimem Antoni Hoffen z Krakowa. Zmieniono zatem nie tylko ich imiona, ale i miejsce pochodzenia⁵. Pseudonimy dwóch pierwszych profesorów zostały odkryte dzięki kartotece Instytutu Filozoficznego w Lowanium. Występują w niej jednocześnie dwa nazwiska, podczas gdy w kartotece ogólnej i „Rocznikach”⁶ uwzględniono wyłącznie pseudonimy. Ks. Antoni Szymański figuruje w kartotece Instytutu Filozoficznego tylko pod własnym nazwiskiem, zaś na liście studentów zamieszkałych w Seminarium Leona XIII pod dwoma nazwiskami jednocześnie⁷.

Powstaje pytanie: jaka była przyczyna ukrywania własnych nazwisk u przysłych profesorów lubelskich? Nie stanowili oni zresztą wyjątku. Niektórzy Polacy studiujący w Lowanium czynili podobnie⁸. Nie spotyka się natomiast podobnych wypadków odnośnie innych narodowości. Fakt ten pozostaje w ścisłym związku z życiem politycznym Polski rozbiorowej.

W końcu XIX w. i do r. 1905 istniały dwa kraje, które wymagały paszportu w razie wyjazdu za granicę: Rosja i Turcja. Wobec tego Polacy zamieszkali pod zaborem rosyjskim zobowiązani byli również do zaopatrzenia się w paszport, który otrzymywało się po wielu trudnościach. Aby udać się do zaboru austriackiego wymagano tylko przepustki na okres dwu tygodni. W razie niezastosowania się do tego terminu płaciło się niewielki mandat. Wobec tego Polacy z zaboru rosyjskiego wyjeżdżający za granicę, kierowali się najpierw do Galicji, skąd już omijając przepis wymagający paszportu

⁴ Daty przybycia księży Radziszewskiego i Szymańskiego podaje J. Wils (*Les étudiants...*, t. II, s. 12); datę przybycia ks. Domińczaka podaje L. de Raeymaeker (*Le Séminaire Léon XIII...*, s. 107).

⁵ Zob. nazwy miejscowości, skąd pochodzili, w biografiach na końcu tego artykułu.

⁶ Vaihinger S.; *Annuaire...* 1900, s. 430; tamże r. 1901, s. 444; Starowolski D., tamże, r. 1908, s. 161; Hoffen A., tamże, s. 160—161.

⁷ L. de Raeymaeker: *Le Séminaire Léon XIII...*, s. 107.

⁸ Np.: Nowicki Jean de Grabow (Galicie) — Maryański; Szymański Adam de Zawichost — Sierpiński André (Kartoteka Wyższego Instytutu Filozoficznego); Osadnik Boleslas — Mikulewicz; Jaczewski François — Jerin Etienne (Kartoteka Seminarium Leona XIII).

opuszczali terytorium okupowanej Polski. Aby ukryć ten fakt, zmieniali nazwiska⁹.

Dwaj inni przyszli profesorowie lubelscy studiowali pod własnymi nazwiskami: ks. Aleksander Wóycicki z Warszawy¹⁰ w Szkole Nauk Politycznych i Społecznych (związanej z Wydziałem Prawa) w r. 1908—1909, ks. Julian Ogarek, dominikanin z Wiśnicz Nowego¹¹ na Wydziale Teologicznym w latach 1907—1910.

W czasie pobytu w Lowanium ten ostatni był najmłodszym spośród przyszłych profesorów lubelskich: studiował w wieku lat 21—24. Następnie ks. A. Szymański studiował mając 24—26 lat, ks. S. Domińczak w wieku 25—27 lat, ks. I. Radziszewski w wieku 27—29 lat i ks. A. Wóycicki w wieku 30—31 lat¹².

Wszyscy wymienieni przyszli profesorowie w Lublinie osiągnęli na Uniwersytecie w Lowanium tytuł doktora: ks. I. Radziszewski w r. 1900, z dużym wyróżnieniem¹³, ks. S. Domińczak w r. 1907, z wyróżnieniem¹⁴, ks. A. Szymański w r. 1907, z dużym wyróżnieniem¹⁵, ks. A. Wóycicki w r. 1909, bez określenia oceny¹⁶.

Trzech studentów wśród przyszłych wykładowców w Lublinie, wychowanków Wyższego Instytutu Filozoficznego zamieszkiwało podczas pobytu w Belgii w Seminarium Leona XIII, założonego w r. 1892 przez kardynała D. Mercier.

Według zachowanej tam listy, sporządzanej w miarę napływu nowych mieszkańców przybyłych na studia, ks. I. Radziszewski figuruje jako pierwszy i jedyny Polak, zapisany w roku akademickim 1899/1900 obok 19 innych studentów pochodzących z różnych krajów (Belgia, Anglia, Niemcy, Hiszpania, Włochy, Stany Zjednoczone)¹⁷. W r. 1905/1906 zostało zapisanych do Seminarium Leona XIII czterech Polaków. Wśród nich znajdowali się również ks. S. Domińczak i ks. A. Szymański oraz 22 osoby z Belgii, Anglii, Hiszpanii, Francji i Włoch¹⁸. Ks. A. Wóycicki zamieszkiwał w Lowanium w Kolegium św. Ducha¹⁹, przeznaczonych dla teologów, założonych w r. 1442²⁰.

Nasuują się różne pytania: jakich specjalistów spotykali przyszli lubelscy profesorowie w Lowanium? Pod jakim kierunkiem pracowali? Jakie problemy naukowe pogłębiali w czasie swego pobytu na słynnym belgijskim uniwersytecie? Na ten temat może rzucić nieco światła znajomość ich roz-

⁹ Według świadectwa osób starszych, które żyły w tych czasach: prof. J. S. Łosia (historyka) i ks. J. Pastuszki (psychologa i filozofa) oraz J. Sułowskiej.

¹⁰ Oni opuścili kraj już po r. 1905, a więc w czasie, gdy także z Rosji wyjeżdżało się bez paszportu, a tym samym z krajów przez nią okupowanych.

¹¹ Ks. Wóycicki, wspomniany w *Annuaire...* 1910, s. 168, urodzony w Mistowie, w okolicy Warszawy; ks. Ogarek wzmiankowany w *Annuaire...* 1901, s. 444.

¹² Zob. biogramy na końcu tego artykułu.

¹³ *Annuaire...* 1901, s. 444.

¹⁴ Tamże, r. 1908, s. 161.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, r. 1910, s. 186.

¹⁷ L. de Raeymaeker: *Le Séminaire Léon XIII...*, s. 105.

¹⁸ Tamże, s. 107.

¹⁹ Wiadomość o zamieszkaniu ks. Wóycickiego w Kolegium pochodzi z zaświadczenia rektora P. Ladeuze z 14 VI 1909 r., gdzie stwierdza się, iż ks. Wóycicki mieszkał tam od 29 IX 1908 do 9 V 1909 r. Arch. Archidiec. Warsz.,teczka ks. Wóycickiego.

²⁰ *L'Université de Louvain 1425—1975*, Louvain-la-Neuve 1975, s. 75, 317.

praw doktorskich. Ks. J. Ogarek, jedyny spośród pięciosobowej grupy który nie uzyskał stopnia doktora, uczęszczał na wykłady z Pisma św.²¹. W tym czasie, gdy studiował, na Wydziale Teologicznym zaczęła się tworzyć tradycja, by uwzględniając potrzeby czasu, wprowadzać cykle konferencji lub wykładów specjalnych, mających zapewnić studentom zapoznanie się z najnowszymi metodami i głównymi kierunkami aktualnej myśli teologicznej²².

W tym czasie biskupi belgijscy zaakceptowali utworzenie nowej katedry zatytułowanej: „Historia krytyczna Starego Testamentu”. Ks. A. van Hoonacker został jej profesorem. Był on również wykładowcą języków: hebrajskiego i asyryjskiego. W r. 1901 papież Leon XIII mianował go członkiem pierwszej Komisji Biblijnej. Dzięki swym badaniom stał się znakomitym egzegetą, zwracającym na siebie uwagę całego świata katolickiego i protestanckiego²³. P. Ladeuze, profesor patrologii i języka koptyjskiego, współtwórca „Revue d’Histoire Ecclésiastique”, we własnych badaniach biblijnych chciał odpowiedzieć na potrzeby czasu i postęp nauki. Liczne jego publikacje zyskały duży rozgłos. Dzięki tym dwóm profesorom badania nad Pismem św. stały w Lowanium na wysokim poziomie²⁴. Ks. J. Ogarek miał również okazję spotkania na Wydziale Teologicznym A. Cauchie, specjalistę historii Kościoła, współtwórcę „Revue d’Histoire Ecclésiastique” i organizatora słynnego „seminarium historycznego”, wyposażonego w bibliotekę specjalistyczną, skąd wychodziły liczne publikacje o dużej wartości. Dzięki tej trójce wspomnianych profesorów Wydział Teologiczny w Lowanium stał na wysokości zadania u progu kryzysu modernizmu²⁵.

Ks. J. Ogarek znalazł więc na Wydziale Teologicznym środowisko interesujące, kompetentne, o sławie międzynarodowej, aby pogłębić swoje studia.

Wyższy Instytut Filozoficzny (Szkoła św. Tomasza), utworzona przez D. Mercier, przyszłego kardynała i pozostająca pod jego kierownictwem była wówczas ośrodkiem naukowym młodym i aktywnym, zaakceptowanym przez Leona XIII. Papież ten znalazł w profesorze filozofii D. Mercier znakomitego współpracownika do realizacji swoich głównych wytycznych w ruchu intelektualnym, w którym odrodzenie filozofii scholastycznej zajmowało pierwsze miejsce. Instytut zatrudniał wybitnych specjalistów w dziedzinie nauk teologicznych, filozoficznych, historycznych, przyrodniczych, matematycznych i społecznych, które współistniały tu w wielkiej harmonii i które wzajemnie ubogacały się, wskazując, że między nauką i wiarą nie ma sprzeczności²⁶. Instytut stał się wzorem dla podobnych instytucji w Europie i poza nią.

Ks. I. Radziszewski i ks. S. Domińczak przygotowywali rozprawy doktorskie pod kierunkiem ks. prof. D. Mercier, znakomitego tomisty, dobrze zorientowanego w kierunkach filozoficznych epoki, a jednocześnie wprowadzonego w wyniki badań z zakresu medycyny, biologii, matematyki, językoznawstwa, chemii. W te różne dziedziny wiedzy wprowadzeni zostali przez najlepszych specjalistów epoki.

²¹ Kartoteka ogólna studentów.

²² *Le Ve Centenaire de la faculté de théologie de l’Université de Louvain 1432—1932*, Louvain 1932, s. 27.

²³ Tamże, s. 27—33.

²⁴ Tamże, s. 33—35.

²⁵ R. Aubert: *Le grand tournant de la faculté de théologie de Louvain à la veille de 1900*, „Bibliothèque thomiste” XXXVII, s. 98—99.

²⁶ Mgr D. Mercier: *Rapport sur les études supérieures de philosophie présentée au Congrès de Malines le septembre 1891*, Louvain 1892, s. 6.

W dwu listach, skierowanych do kardynała Mercier przez ks. I. Radziszewskiego w latach 1908 i 1909, ten ostatni nazywa kardynała „... bardzo mądrym i ukochanym Mistrzem”²⁷. Uważa się za „ucznia, który korzystał z jego wiedzy i wskazówek”²⁸.

Ks. Idzi Radziszewski przedstawił rozprawę doktorską w języku łacińskim: „De idea religionis in evolutionismo Darvino-Spenceriano”. Manuskrypt tej pracy znajduje się w bibliotece Wyższego Instytutu Filozoficznego.

Zachował się również list ks. Domińczaka z 8 IX 1922 r. Jest on odpowiedzią na list kardynała Mercier (napisany w jego imieniu przez sekretarza 21 VIII 1922 r.)²⁹. Obydwa wspomniane listy świadczą, że kardynał interesował się pracą i losami swego byłego ucznia. Ks. Domińczak przygotował jako tezę doktorską rozprawę zatytułowaną: „La philosophie sociale de Taine”. Jej rękopis jednak nie zachował się. Tytuł powyższy znany jest z kartoteki Wyższego Instytutu Filozoficznego, gdzie został zarejestrowany.

Ks. A. Szymański opracował rozprawę doktorską pt.: „La démocratie chrétienne en France”. Została ona opublikowana w r. 1909 w Lowanium a następnie w Poznaniu³⁰. Ks. A. Szymański pogłębiał studia w zakresie nauk społecznych pod kierunkiem dwu profesorów w Instytucie, również tomistów: S. Deploige, wykładowcy ekonomii społecznej, historii doktryny ekonomicznej i politycznej, prawa naturalnego i społecznego oraz M. Defourny, wykładowcy ekonomii politycznej, historii teorii społecznych, sekretarza i współpracownika „Revue Catholique Sociale”. Został on następnie sekretarzem Międzynarodowego Związku badań społecznych w Mechlinie. W „Rocznikach Uniwersytetu Katolickiego w Lowanium” jeden i drugi występują jako kierownicy ćwiczeń z filozofii społecznej³¹. Praca doktorska ks. Szymańskiego była opracowana pod kierunkiem prof. Defourny.

Kartoteka ogólna studentów Uniwersytetu w Lowanium oraz „Roczniki” tejże uczelni wskazują, że ks. A. Wóycicki uzyskał doktorat w Szkole Nauk Politycznych i Społecznych, związanej z Wydziałem Prawnym. Instytucja ta została powołana do uzupełnienia wykształcenia prawniczego. Chodziło zwłaszcza o problemy aktualne związane z encykliką „Rerum Novarum” Leona XIII³². Powołanie do życia tej szkoły było jeszcze jednym dowodem świadczącym o dostosowaniu się środowiska lowańskiego do potrzeb epoki. Wśród licznych specjalistów wymienić należy V. Brants, profesora o szerokich zainteresowaniach z zakresu ekonomii politycznej, socjologii, kwestii robotniczej, historii. On stał się w swoim czasie jednym z najlepszych ekonomistów świata katolickiego. Przez różnorodną działalność reformował życie społeczne. Chciał on kształtować ludzi stojących na poziomie pod względem intelektualnym, ale również zaangażowanych w czynnej pracy społecznej³³. Zarówno zainteresowania naukowe, jak i praca społeczna ks. Wóycickiego są bardzo podobne do tych, jakie reprezentował V. Brants. Po studiach w Paryżu ks. Wóycicki znalazł się w Lowanium tylko jeden rok i w tym czasie przedstawił

²⁷ List ks. I Radziszewskiego do kardynała Mercier z 30 XII 1908 r. Archives Archéveché Malines, Mercier, Carton 118.

²⁸ List ks. I. Radziszewskiego do kardynała Mercier z 27 I 1909 r., tamże.

²⁹ Listy zachowane także w tym samym Archiwum — Carton 118.

³⁰ Książka została opublikowana pod pseudonimem Hoffena; wersja polska: *Poglądy demokracji chrześcijańskiej we Francji (1892—1907)* była nieco zmieniona.

³¹ *Annuaire...*, r. 1907, s. 119.

³² *L'Université de Louvain 1425—1975*, s. 349—350.

³³ Tamże, s. 440 i in.

rozprawę dotkorską pod kierunkiem wspomnianego profesora. Właśnie on jest jedynym profesorem Szkoły Nauk Politycznych i Społecznych, cytowanym w rozprawie pt. *La classe ouvrière dans la grande industrie du royaume de Pologne*” opublikowanej w Paryżu i Lowanium w r. 1909. Byłoby rzeczą interesującą ustalenie, co nowego wniosły do nauki wspomniane rozprawy doktorskie przyszłych lubelskich profesorów. Zagadnienie to wymaga jednak pogłębionych badań.

Nadmienić też trzeba, że Polacy studiujący w uczelni belgijskiej mogli tam bezpiecznie, bez obawy przed prześladowaniem zaborców zorganizować stowarzyszenie pod nazwą „Polonia Lovaniensis” celem utrzymania łączności, niesienia wzajemnej pomocy oraz pielęgnowania ducha narodowo-katolickiego, co miało dla nich w owym czasie duże znaczenie³⁴.

Wiele trudności sprawia określenie roli, jaką odegrało środowisko lowańskie w formacji intelektualnej profesorów lubelskich i w jakim zakresie wykorzystali oni następnie w Polsce te osiągnięcia. Odpowiedź na to zagadnienie wymaga wszechstronnych studiów, dokładnej znajomości ich dorobku naukowego, wykładów i działalności.

W niniejszym artykule zostaną zasygnalizowane zaledwie niektóre aspekty w tym względzie.

W pracach i działalności wychowanków lowańskich na pierwszy plan wysuwa się entuzjazm dla tomizmu i filozofii neoscholastycznej oraz akcje zmierzające do popularyzowania jej w kraju.

Trzeba w szczególny sposób podkreślić rolę, jaką w tym zakresie odegrał założyciel i pierwszy rektor KUL. Był on osobiście związany z kardynałem Mercier nie tylko w czasie studiów, na co wskazują listy zredagowane w 8 i 9 lat po wyjeździe z Belgii. Istnieje opinia, że pozostawał w kontakcie korespondencyjnym z kardynałem do końca swego życia³⁵. W jednym z listów ks. Radziszewski pisał: „Usiłuję realizować ducha i zasady, których uosobieniem był Wasza Eminencja jako Mistrz i Wychowawca w Lowanium”³⁶. Aby popularyzować osiągnięcia zdobyte w Lowanium założył jako regens Seminarium Duchownego we Włocławku czasopismo „Ateneum Kapłańskie”, poświęcone studiom teologicznym i filozoficznym. Do r. 1914 był redaktorem tego periodyku. „Przy pomocy tej publikacji — pisał — nasze Seminarium będzie w stanie popularyzować idee neoscholastyczne, oparte o źródła potwierdzone najwyższym autorytetem filozoficznym, jaki reprezentuje Wasza Eminencja”. Zapraszał też kardynała do współpracy: „Czy nie zechciałby Wasza Eminencja uhonorować nasze nowo powstałe czasopismo jakimś, choć niewielkim, artykułem Swego pióra”³⁷. W „Ateneum Kapłańskim” publikowano artykuły o neoscholastykach³⁸, informowano o wydawnictwach dotyczących tego problemu, przedstawiano bibliografię zawartą w „Revue néoscholastique” i „Revue Thomiste”. Ks. Radziszewski zalecał wykorzystywanie obu tych czasopism, jak i innych belgijskich, np. „Revue d’Hi-

³⁴ Ks. A. Wóycicki: *Cieżka strata nauki katolickiej, Zniszczenie Lowanium*, „Wiadomości Archidiecezjalne”, r. IV/VI: 1914, nr 15 (Petersburg) s. 213.

³⁵ Ks. P. Kremer: *Śp. ks. dr Idzi Radziszewski, rektor i założyciel Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie, Włocławek 1923*, s. 25.

³⁶ List ks. I. Radziszewskiego do kardynała Mercier z 30 XII 1908 r.

³⁷ Tamże.

³⁸ O wpływie Lowanium na „Ateneum Kapłańskie” zob. G. Karolewicz: *Lowanium...*, s. 80—85.

stoire Écclésiastique” w studiach zarówno teologicznych, jak filozoficznych. W „Ateneum Kapłańskim” znalazły odbicie również echa wydarzeń w Lowanium, np. obchody jubileuszu tamtejszej Uczelni³⁹.

Ks. Idzi Radziszewski popularyzował filozofię św. Tomasza nie tylko we wspomnianym czasopiśmie. Wkrótce po przyjeździe z Belgii opublikował pracę pt. „Odrodzenie filozofii scholastycznej”⁴⁰. Przeznaczył ją szczególnie dla seminarzystów, dla których stała się lekturą obowiązkową, jak również dla inteligencji katolickiej. Publikacja ta informowała o ruchu filozoficznym w Wyższym Instytucie Filozoficznym w Lowanium i uzasadniała potrzebę skierowania uwagi na filozofię św. Tomasza z Akwinu.

Z inicjatywy ks. Idziego Radziszewskiego przetłumaczono w latach 1900—1902 na język polski podręczniki kard. Mercier, nakładem „Przeglądu Filozoficznego”. Istnieje opinia, że wywarły one duży wpływ na intelektualną formację duchownych, a także świeckich chrześcijan, przygotowując grunt dla późniejszego zainteresowania myślą św. Tomasza i dla intelektualnego pogłębienia katolicyzmu w Polsce⁴¹.

W broszurze „Wszechnica katolicka w Lowanium”⁴² ks. Radziszewski wskazywał młodzieży wzorowy uniwersytet w Belgii i kierował tam na studia. Znał on dobrze życie tej Uczelni, jej przeszłość, najlepsze tradycje naukowe, jej organizację, stan najnowszych badań w różnych dziedzinach. Był pełen uznania dla wysokiego poziomu naukowego wspomnianej Uczelni, jej ducha patriotycznego i wierności dla Kościoła. Przede wszystkim podkreślał, że wiara i wiedza współistnieją tam w harmonii. W broszurze tej stwierdzał m.in.: „Jest wielkim nieszczęściem dla nas, że nie posiadamy własnego uniwersytetu katolickiego”⁴³. Jest to pierwsza wzmianka o idei założenia takiego uniwersytetu w Polsce, dziesięć lat przed jego fundacją w Lublinie, i to właśnie w związku z Uniwersytetem Lowańskim.

Ta fundamentalna zasada Wyższego Instytutu Filozoficznego, że między nauką a wiarą nie ma sprzeczności, że zatem uczeni powinni być jednocześnie ludźmi wierzącymi powtarza się jak refren prawie we wszystkich publikacjach ks. Radziszewskiego⁴⁴.

Koncepcja Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie wyrosła również z tej myśli przewodniej. Poprzez tę instytucję, powstała w r. 1918, zamierzał jako pierwszy jej rektor wychowywać kadre inteligencji katolickiej, która mogłaby w przyszłości pokierować krajem, wówczas właśnie wskrzeszonym po przeszło stuletniej niewoli. W nowo powstałym Uniwersytecie filozofia wykładana w duchu szkoły lowańskiej znalazła właściwe sobie, ważne miejsce. Była obowiązująca dla wszystkich studentów. Doceniono jej rolę dla formowania intelektualnego młodzieży. Pierwszy rektor KUL poświęcał studentom wiele

³⁹ Kard. D.J. Mercier: *Na jubileuszowy obchód Uniwersytetu Lowańskiego, Aten. kapł.*, r. 1: 1909, t. 1, z. 5, s. 385—395. Jest to przemówienie kard. Mercier z okazji jubileuszu Uniwersytetu w Lowanium; ks. A. Borowski; *Jubileusz Uniwersytetu w Lowanium*, tamże, s. 458—461; ks. I. Radziszewski: *Uniwersytet w Lowanium*, tamże, s. 396—406.

⁴⁰ Opublikowana w Warszawie w r. 1901.

⁴¹ Ks. B. Dembowski: *Encyklika Aeterni Patris w Polsce*, w: *Studia z dziejów myśli św. Tomasza z Akwinu* pod red. S. Świeżawskiego i J. Czerkawskiego, Lublin 1978, s. 332—333.

⁴² Opublikowana w Warszawie 1908 r.

⁴³ Ks. I. Radziszewski: *Wszechnica katolicka w Lowanium*, s. 25.

⁴⁴ Bibliografię prac ks. Radziszewskiego zestawił W. Nowodworski, zob. niżej biogram.

czasu poza wykładami, by wyjaśniać im często dla nich niezrozumiałe pojęcia filozoficzne⁴⁵.

Trzeba stwierdzić zatem, że zgodność ks. Radziszewskiego z duchem lowańskim towarzyszyła mu od czasów studiów do końca życia.

Drugi spośród uczniów Wyższego Instytutu Filozoficznego w Lowanium — ks. Stanisław Domińczak zachował również respekt dla filozofii scholastycznej. Po opuszczeniu Lowanium kontynuował on badania nad scholastykami w łączności ze środowiskiem belgijskim. W r. 1922 raz jeszcze powrócił do Belgii, by opublikować tam własną rozprawę⁴⁶, będącą jego pracą habilitacyjną na Uniwersytecie Jagiellońskim. Po śmierci kardynała Mercier w r. 1926 ks. Domińczak spopularyzował jego dzieło poprzez osobną na ten temat publikację⁴⁷. Przedstawił go jako twórcę lowańskiej szkoły neotomistycznej, która obaliła opinię, że wiara nie może istnieć w harmonii z zasadami filozoficznymi i naukowymi. Podkreślił również autor ogromny wpływ, jaki wywierał Wyższy Instytut Filozoficzny na całą Europę. Nie można wątpić, że wykłady ks. Domińczaka wygłaszane w Lublinie na Uniwersytecie i w innych instytucjach, gdzie pracował⁴⁸, były zgodne z duchem nauki kardynała belgijskiego.

Zainteresowania filozofią tomistyczną zachował również inny absolwent Lowanium: ks. Julian Ogarek. W r. 1910 został on współpracownikiem dominikańskiego czasopisma „Ciencia Thomista”, ukazującego się w Madrycie. Jego główne dzieło, jakie opublikował 21 lat po studiach w Lowanium dotyczyło filozofii scholastycznej, mianowicie relacji między Albertem Wielkim a św. Tomaszem z Akwinu⁴⁹.

Dwaj specjaliści w zakresie nauk społecznych: księża Aleksander Wóycicki i Antoni Szymański dokonali ważnego zwrotu w tej dziedzinie nie tylko w Lublinie, ale i w Polsce. Ten ostatni jest autorem pierwszej w Polsce syntezy tego problemu⁵⁰. Dzięki niemu zaczęto traktować sprawy społeczne w sposób naukowy, a nie popularny i kaznodziejski⁵¹. Ks. Wóycicki zaś analizował zagadnienia społeczne z punktu widzenia historycznego i zajmował się przede wszystkim historią ruchu robotniczego w Polsce. Obaj zawdzięczali Uniwersytetowi w Lowanium znajomość najnowszych badań z zakresu nauk społecznych i tę znajomość przekazywali systematycznie polskiemu środowiskom naukowym.

Głęboki szacunek dla Uczelni Lowańskiej zaniósł ks. A. Wóycicki do Petersburga, gdzie ją przedstawił w tamtejszej prasie jako „najpierwsze ognisko nauki katolickiej naszych czasów”, jako „wzór uniwersytetów katolickich”, którego wychowankowie są obecni prawie w każdym polskim Seminarium

⁴⁵ *Katolicki Uniwersytet Lubelski we wspomnieniach pierwszych studentów*, pod red. G. Karolewicz, Lublin 1978, s. 91, 94.

⁴⁶ O powrocie ks. Domińczaka do Belgii pisał kard. Mercier w liście z 8 IX 1922 r. (pobył na okres 6 miesięcy). Jest to odpowiedź na list kardynała z 21 sierpnia, gdzie poruszona jest sprawa pokrycia kosztów pobytu ks. Domińczaka w Belgii. Arch. Archéveché Malines, Carton 118. Tytuł opublikowanej rozprawy ks. Domińczaka był następujący: *Les jugements modaux chez Aristote et les scolastiques*.

⁴⁷ Ks. S. Domińczak: *Kardynał Mercier 1851—1926*, Wilno 1927.

⁴⁸ Zob. poniżej biogram.

⁴⁹ P. J.S. Ogarek OP: *Die Sinneserkenntnis Albert d. Gr. verlichen mit derjenigen des Thomas von Aquin*, Lwów 1931, ss. 162.

⁵⁰ Zob. wykaz jego publikacji w biogramie na końcu tego artykułu.

⁵¹ Według opinii prof. Czesława Strzeszewskiego, znakomitego specjalisty w zakresie nauk społecznych.

Duchownym i oczywiście w Akademii Duchownej w Petersburgu”⁵². Ks. Wóycicki był w kontakcie korespondencyjnym ze swym mistrzem prof. Brants'em po wyjeździe z Lowanium, na co wskazuje list tego ostatniego z 28 X 1909 r. z okazji nominacji ks. Wóycickiego na profesora Akademii⁵³.

Spośród absolwentów lowańskich wybitną rolę w dziejach Uniwersytetu w Lublinie odegrali dwaj księża: Radziszewski i Szymański. Pierwszy z nich był założycielem i pierwszym rektorem, drugi rektorem, za którego KUL zyskał w r. 1938 pełne prawa akademickich szkół państwowych.

Polacy znajdowali w Lowanium środowisko otwarte i życzliwe. Tę atmosferę wyraża najlepiej list rektora Uniwersytetu tamtejszego P. Ladeuze do ks. Wóycickiego: „Z naszej strony będziemy zawsze bardzo szczęśliwi, jeśli będziemy mogli w miarę naszych sił pomagać Księdza współrodakom... Jest nam szczególnie miło widzieć w Lowanium wzrastającą liczbę polskich księży”. W tym samym liście czytamy również: „... Księdza sukcesy znajdują oddźwięk zawsze na Uniwersytecie w Lowanium, który jest dumny, że zalicza Księdza do jego doktorów. Ksiądz pracuje również i dla naszej chwały”⁵⁴.

Należałoby kontynuować badania nad związkami uniwersytetów w Belgii i w Polsce. Jest to jeden z ważnych przejawów wymiany kulturalnej między obu państwami.

DODATEK

Ks. Domińczak Stanisław 1880—1936

Ur. w Zdobunowie, Wołyń na pd od Równego, zm. w Paryżu.

Liceum: Ostróg i Żytomierz

1897—1901 — Seminarium Duchowne w Żytomierzu

1901—1905 — Studia w Akademii Duchownej w Petersburgu

1905—1907 — Studia w Lowanium

1908—1919 — Profesor w Seminarium Duchownym w Żytomierzu

1919—1925 — Profesor filozofii i logiki na wydziałach: Teologicznym, Prawa Kanonicznego, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

1923 — Habilitacja na Uniwersytecie Jagiellońskim

1925—1928 — Profesor filozofii chrześcijańskiej na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie

1928—1936 — Praca w misjach polskich we Francji.

Najważniejsze publikacje:

Les jugements modaux chez Aristote et des scolastiques, Louvain 1923; *Kardynał Mercier 1851—1926*, Wilno 1927.

Bibliografia: Cz. Falkowski: *Domińczak Stanisław (1880—1936)*, „Polski Słownik Biograficzny”, t. 5, s. 320—321.

Ks. Ogarek Julian, dominikanin 1886—1955

Ur. w Wiśniczu Nowym, zm. w Poznaniu.

Liceum: Bochnia

1903—1905 — Nowicjat u Dominikanów w Krakowie

⁵² Ks. A. Wóycicki: *Ciężka strata nauki katolickiej...*, s. 210—213.

⁵³ Teczka ks. A. Wóycickiego, Arch. Archidiec. Warsz.

⁵⁴ Tamże.

- 1905—1907 — Studia filozoficzne w Kolegium Dominikańskim we Lwowie
 1907—1910 — Studia w Lowanium
 1910—1914 — Profesor filozofii, teologii fundamentalnej, bibliotekarz w Kolegium Dominikańskim we Lwowie
 1910—1911 — Współpracownik czasopisma „Ciencia Tomista”
 1914—1917 — Kapelan wojskowy
 1918 — Doktor filozofii na Uniwersytecie we Fryburgu Szwajc.
 1921—1925 — Profesor teologii dogmatycznej, filozofii na wydziałach: Teologicznym i Humanistycznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 1926—1930 — Praca duszpasterska w Tarnopolu i Podkamieniu
 1930—1933 — Profesor teologii i filozofii w Kolegium Dominikańskim we Lwowie, wie, archiwista Prowincji Polskiej
 1932 — Doktor teologii w Rzymie, Angelicum
 1933 — Redaktor pisma: „Szkoła Chrystusowa”
 1933 — Administrator parafii Podkamień
 1934—1939 — Wikary w Bohorodczanach, katecheta w Mokrzeszowie i Tarnobrzegu
 1939—1944 — Praca duszpasterska w Borku Starym k. Rzeszowa
 1947—1948 — Katecheta w Prudniku
 1948—1955 — Pobyt w klasztorze w Poznaniu, choroba
 Najważniejsza publikacja: *Die Sinnerkenntnis Albert d. Grossen verglichen mit derjenigen des Thomas Aquin*, Lwów 1931.
 Bibliografia: S. Napiórkowski: *Pięćdziesięciolecie teologii dogmatycznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. XV (1968), z. 2, s. 59—61.

Ks. Radziszewski Idzi 1871—1922

- Ur. w Bratoszewicach na pd-wsch. od Łodzi, zm. w Lublinie.
 Liceum: Płock
 1889—1893 — Seminarium Duchowne we Włocławku
 1893—1896 — Studia w Akademii Duchownej w Petersburgu
 1897 — Wikary w kościele św. Mikołaja w Kaliszu
 1898—1900 — Studia w Lowanium
 1900—1901 — Podróże naukowe do Anglii, Francji, Włoch i Austrii
 1901—1905 — Wiceregens i profesor Seminarium Duchownego we Włocławku
 1905—1906 — Pobyt w Paryżu: Biblioteka Narodowa, Kolegium Francuskie, Instytut Katolicki
 1906—1907 — Wykłady filozofii w szkołach wyższych w Warszawie
 1907—1908 — Pobyt w Belgii, Niemczech, Austrii i Szwajcarii
 1908—1913 — Regens Seminarium Duchownego we Włocławku
 1911 — Prałat domowy papieża
 1912 — Kanonik Kapituły Katedralnej we Włocławku
 1914—1918 — Rektor Akademii Duchownej w Petersburgu
 1918—1922 — Założyciel i rektor Uniwersytetu Lubelskiego, jego profesor filozofii, psychologii na wydziałach: Teologicznym, Prawa Kanonicznego, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Humanistycznym.
 Najważniejsze publikacje: *Odrodzenie filozofii scholastycznej*, Warszawa 1901; *Geneza religii w świetle nauki i filozofii*, Włocławek 1911; *Credo nowożytnego fizjologa*, Włocławek 1913.

Bibliografia: Ks. P. Kremer: *Śp. ks. dr Idzi Radziszewski, rektor i założyciel Uniwersytetu Katolickiego w Lublinie*, Włocławek 1923; A. Wojtkowski: *Idzi Radziszewski 1871—1922*, „Roczniki Filozoficzne”, t. 1: 1948, s. 228—249; W. Nowodworski: *Bibliografia prac ks. Idziego Radziszewskiego oraz artykułów i fragmentów prac o nim*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1962, nr 2(18) s. 131—135.

Ks. Szymański Antoni 1881—1942

Ur. w Praszce na pd. od Wielunia, zm. w Bełżycach na zach. od Lublina.
Liceum: Częstochowa

1900—1904 — Seminarium Duchowne we Włocławku

1906—1908 — Studia w Lowanium

1908—1918 — Profesor Seminarium Duchownego we Włocławku, współredaktor czasopisma „Ateneum Kapłańskie”

1918—1939 — Profesor polityki socjalnej, polityki ekonomicznej na wydziałach: Prawa Kanonicznego, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Humanistycznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

1919 — Habilitacja na Uniwersytecie Jagiellońskim

1920—1921 — Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego

1922—1926 — Wicerektor Uniwersytetu Lubelskiego

1931—1933 — Dziekan Wydz. Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych

1933—1939 — Rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

1939—1942 — Praca duszpasterska w parafii Bełżyce

Prace społeczne m.in.: twórca Towarzystwa Wiedzy Chrześcijańskiej — akcja wydawnicza, Instytutu Wyższej Kultury Religijnej — studium dla świeckich, Związku Inteligencji Katolickiej; przewodniczący Rady Społecznej przy Prymasie Polski, poszukującej metod wprowadzania zasad chrześcijańskich w życie społeczne i ekonomiczne, jeden z twórców Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, członek Międzynarodowego Związku Badań Społecznych w Mechlinie.

Najważniejsze publikacje: *Studia i szkice społeczne*, Warszawa 1913; *Polityka społeczna*, Lublin 1925; *Zagadnienia społeczne*, Włocławek 1916; wyd. 2, Lublin 1929; wyd. 3, Lublin 1939; *Ekonomika i etyka*, Lublin 1936; *Etyka, Wiadomości wstępne*, Lublin 1937.

Bibliografia: Ks. Z. Goliński: *Śp. ks. prof. Antoni Szymański, rektor KUL 1881—1942*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 1946, nr 11, s. 419—423; Cz. Strzeszewski: *Śp. ks. A. Szymański*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 1: 1949, s. 1—19 (z bibliografią prac); Cz. Strzeszewski: *Śp. ks. Antoni Szymański jako profesor i rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, „Zeszyty Naukowe KUL” 1962, nr 3(19), s. 103—114; ks. bp T. Wilczyński: *Ostatnie lata życia księdza Antoniego Szymańskiego — rektora Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1939—1942*, tamże, s. 115—126.

Ks. Wóycicki Aleksander 1878—1954

Ur. w Mistowie na pñn od Mińska Mazowieckiego, zm. w Warszawie.
Liceum: Warszawa

1896—1901 — Seminarium w Warszawie

1901—1906 — Praca duszpasterska w kilku parafiach

1906—1908 — Studia w Szkole Nauk Politycznych w Paryżu

- 1908—1909 — Studia w Lowanium
 1909 — Wikary w Zgierzu na płu od Łodzi
 1910—1918 — Profesor socjologii w Akademii Duchownej w Petersburgu
 1918—1924 — Profesor historii ekonomii, prawa naturalnego, socjologii na wydziałach: Prawa Kanonicznego, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Humanistycznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
 1922—1924 — Dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego
 1924—1939 — Profesor chrześcijańskiej nauki społecznej na Uniwersytecie S. Bato-rego w Wilnie
 1937—1939 — Rektor Uniwersytetu w Wilnie
 1939—1944 — Praca naukowa w Warszawie we własnej bibliotece (prywatnej); pomoc duszpasterska w parafii św. Aleksandra w Warszawie
 1945—1948 — Profesor socjologii Uniwersytetu Warszawskiego
 1948—1954 — Profesor socjologii Seminarium Duchownego w Warszawie.
- Prace społeczne m.in.: poseł na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej regionu Lublin — Chełm — Lubartów, przewodniczący Komisji Ochrony Pracy w Sejmie, delegat Polski do zacieśniania więzów przyjaźni polsko-francuskiej, przewodniczący Sekcji kultury i Oświecenia publicznego w kontaktach polsko-francuskich, delegat Rządu Polskiego na międzynarodowe konferencje społeczne narodów w okresie międzywojennym: w Genewie, Paryżu, Londynie, Brukseli, Pradze, np. konferencje: Pracy, Komisje Techniczne, Współpracy Intelektualnej, Postępu społecznego.
- Najważniejsze publikacje: *Praca polityczno-społeczna katolików niemieckich, Studium socjalne*, Warszawa 1910; *Instytucje fabryczne i społeczne w przemyśle Królestwa Polskiego*, Warszawa 1914; *Chrześcijański ruch robotniczy w Królestwie Polskim*, Piotrogród 1915; *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce*, Poznań 1921; *Dzieje robotników przemysłowych w Polsce, Zarys*, Warszawa 1929; *Praca społeczna w parafii, Szkic historyczno-społeczny*, Poznań 1937.
- Bibliografia: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu 350 rocznicy założenia i 10 wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1929, s. 245—246; *Ks. rektora dra Aleksandra Wóycickiego rys autobiograficzny (1878—1954)*, „Wiadomości Archidiecezjalne Warszawskie” 1957, nr 7, s. 290—297.